תלמוד בבלי · ראשונים · פירוש הרא״ש · סדר קדשים

פירוש הרא"ש על תמיד

רבנו אשר ב"ר יחיאל

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פירוש הרא"ש על תמיד

רבנו אשר ב"ר יחיאל

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פירוש-הראש-על-תמיד/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף כה: 4
דף כו: 4
דף כו: 6
דף כז: 7
דף כז: 8
דף כח: 10
דף כח: 12
דף כט: 13
דף כט: 14
דף ל: 15
דף ל: 16
דף לא: 17
דף לא: 18
דף לב: 19
דף לב: 20
דף לג: 22
דף לג: 24

דף כה:

בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש וכו'. עד סוף הפרקים פי' בשלשה מקומות הכהנים שומרים שימור זה אינו משום חישוב גניבה דאין עניות במקום עשירות אלא גזירת הכתוב הוא דכתיב ושמרו וגם כבוד המקדש שלא יסיחו דעתם ממנו לא ביום ולא בלילה כדכתיב ביהוידע [מ"ב יא] ושמרתם את משמרת הבית מסח:

בית אבטינס. לשכה שמפטמין בה את הקטורת. ואבטינס היה ראש לאותו משפחה שהיו בקיאים בפטום הקטרת כדאיתא ביומא [דף לח.] שלא רצו ללמד על מעשה הקטורת:

בית הניצוץ. כמין אכסדרה היתה פתוחה מרוח אחת וניצוצי חמה מנצצין בה והיתה בה אורה מרובה לכך נקראת הלשכה בית הניצוץ:

בית המוקד. על שם שתמיד היה בה מדורות גדולות להתחמם בהם הכהנים המהלכים יחפים על הרצפה [ומלובשים] בכתונת א' נקראת בית המוקד:

היו עליות. מפ' בגמ':

והרובים. ילדים כדמתרגם ילד רביא שלא הגיעו לעבודה והם זריזים לעלות בעליות [לפיכך] שומרים שם:

מוקף רובדין של אבן. אצטבאות חתיכות של אבני גזית בולטות מן החומה זו למעלה מזו ועליהם היו ישנים זקני אותו בית אב שיש להם לעבוד למחר. ובית מוקד היה חציו בנוי בקודש וחציו בחול:

ומפתחות העזרה בידם. לשמור דלתות העזרה:

ופרחי כהונה. אותן שהגיעו לכלל עבודה:

איש כסותו בארץ. כסת הוא הקטן שנותן אדם תחת מראשותיו כשהוא ישן והגדול ששוכב כל גופו עליו הוא נקרא כר. וכן מוכח במסכת כלים [פכ"ח מ"ה] דתנן סדין שעשאו כר ומטפחת שעשאו כסת. וכן אמרינן בפרק בתרא דעירובין [דף ק:] אשה נעשית כר לבעלה ואמרינן נמי בפרק בתרא דע"ז [דף סה ע"ש בתוס' ד"ה ה"ג] מניח אדם עליו כסתו ולגינו ול"ג כסותו:

דף כו.

במסיבה. מחילות עשויות:

תחת הבירה. בית המקדש ולא היה קדוש דבעל קרי משולח חוץ לשתי מחנות כדדרשינן בפסחים [דף סז:] זב ולא כל זב לרבות בעל קרי:

והנרות. היו דולקים במסיבה מכאן ומכאן:
ומדורה. היה שם להסתפג ולהתחמם אחר הטבילה:
ובית הכסא של כבוד. היה שם דתנן במסכת מקוואות בעל קרי שטבל ולא הטיל מים לכשיטול מים טמא ולכך עשו שם בית כסא להטיל מים קודם טבילה:
בא וישב. בלשכת בית המוקד ואע"פ שאין טבול יום נכנס למחנה לויה כדתנן בפ"ק דמס' כלים [מ"ח] החיל מקודש ממנו כו' עזרת נשים מקודשת ממנו שאין טבול יום נכנס לשם. ואפילו טבול יום דשרץ וכ"ש טבול יום דבעל קרי דמשולח חוץ לשתי מחנות. ואין לך קרוב למחנה שכינה יותר מבית המוקד שהיתה שם חציו בקודש. ופר"ת דמעלה דרבנן הן לא גזרו אלא שלא יכנס שם טבול יום אבל אם הוא מבפנים אין זקוק לצאת. והביא ראיה ממסכת סוטה [דף כ.] דקתני התם לא היתה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות [כו'] והם אומרים הוציאוה שלא תטמא העזרה. ופריך למימרא דמיתסר ליכנס למחנה לויה והא אמר מר מנין למת שמותר ליכנס למחנה לויה שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו ואמר מר עמו במחיצתו ומאי פריך דודאי מדאורייתא שרי אבל מדרבנן אסור. אלא קשיא ליה דהא על טומאה שאירע בפנים לא גזרו. ועוד ראיה מפ"ק דחולין גבי טמא במוקדשין דקאמר מביא סכין ארוכה ושוחט בה ואי טבול יום זקוק לצאת מכל מחנה לויה האיך ישחוט בסכין ארוכה. הילכך צ"ל שבטומאה שאירע בפנים אינו זקוק לצאת. ור"י ז"ל תירץ שלא גזרו אלא על החיל ועזרת נשים הוא שער איתן המשמש כניסה ויציאה לעשות הרחקה לטמאים שלא יקרבו שמה אבל על כל שאר מחנה לויה לא גזרו:
גמ' מה"מ. דבעי שימור במקדש דאמר קרא והחונים וגו' ושמרו ואמרינן בפ"ק דעירובין [דף ב.] משכן אקרי מקדש ומקדש אקרי משכן:
מתניתין קתני בג' מקומות. ונהי דקרא משמע דבעי שימור מיהא בג' מקומות מנלן. ותו פריך ואילו קרא כהנים ולוים בהדדי כתיבי דכתיב משה ואהרן ובניו שומרי משמרת ואנן תנן דכהנים שומרים לבד ולוים שומרים לבד. ומשני דה"ק קרא והחונים לפני משכן קדמה לפני אהל מועד משה ואהרן ובניו שומרי משמרת מדכתיב חונים וכתיב שומרים בתרי לישני משמע דכל חד וחד לחודיה הוה קאי:
אימא כולהו אהרן ובניו בחד מקום. ואכתי בג' מקומות הכהנים שומרים [מנלן] ומשני שומרי משמרת למשמרת:

דף כו:

דקרא. הכי כתיב שומרי משמרת המקדש למשמרת:
עליות ממש. שהיו בית תחתיהן או דלמא דגבוהות כעליות שהיו בנוים ע"ג תל:
מה"מ. דכהנים ולוים שומרים במ"א וגם שהכהנים למעלה ולוים למטה דת"ר וילוו עליך וישרתוך וגו' ושמרו משמרתך בעבודתך הכתוב מדבר שישמרו עמך במקום שאתה שומר:
או אינו אלא בעבודתם. שישמרו הם במקומם בפ"ע וקרא הכי פירושו וילוו עליך ויתחברו עמך וישמשוך בזה שישמרו השימור מה שהיה מוטל עליך לשמור ולעולם הם ישמרו במקומם בפני עצמם:
כשהוא אומר. במקרא אחר ונלוו עליך ושמרו את משמרת אהל מועד ולא כתיב ושמרו משמרתך:
הרי עבודתם אמור. דמשמע מהאי קרא שישמרו בפ"ע:
בעבודתך הכתוב מדבר. ומשמע שיהיו עמך ואתה עיקר והם טפילים:
הא כיצד וכו'. ב' שערים היה לו לבית המוקד וכו'. ומדקרי להו שערים אלמא גדולים היו וצריך כל חד מינייהו שישמור לחודיה:
פשפש. פתח קטן:
לבלוש את העזרה. ויחפש מתרגמינן ובלש היו נכנסין דרך אותו פתח קטן העומד אצל השער גדול לחפש על השומרים בעזרה ואם היו ישנים על משמרתם לקו אותם. ולא הי' פותחין את השער הגדול כשנכנסין לבלוש כדי שלא יעורו הישנים מקול השער הגדול משנפתח ויסמכו ע"ז וישנו בלילה. ומייתי הך דר"י ומתוך דבריו שמעינן גדול היה מדהיה פתח קטן בצידו והיה צריך לשומרם. וא"ת והיכי ס"ד למימר שהיה שומר לזה השער הא אמרינן לקמן דשומרי העזרה היו שומרים בחוץ ולא מבפנים כמו בהר הבית דאין ישיבה בעזרה [כו'] ולא היו יכולים לעמוד כל היום. ובית המוקד היה חציו בקדש ואי אפשר לישב אצל השער הפתוח לעזרה ויש לומר כשירצה לישב יתרחק קצת מן השער וישב בחוץ בחציו שבחוץ וישב מעט וינוחו:
אמר אביי. כיון דגבי הדדי הוו קיימי כלומר כי מכוונים היו שערים זה כנגד זה אחד פתוח להר הבית ואחד פתוח לעזרה ושומר אחד היה יכול לראות לכאן ולכאן כדאמר בפרק במה מדליקין [דף לה.] והיה דוי למערב. ותו גבי הדדי הוה קיימי אותו הפתוח לעזרה היה עומד אצל קרן מזרחית צפונית ואותו שפתוח להר הבית היה בחציו של כותל מזרחי מיד שמתחיל החיל היו סמוכין זה לזה:

גזרתא דאצטותא דסלקי בהו לאצטותא. אבנים רחבות גזורות ומרובעות בולטין מן הכותל ולמעלה מהן בולטין אבנים אחרות קצת מן התחתונים ועולין מאלו לאלו במדרגה וישנים על כולם:

ומי הוה מפלגי. וכי היה מסתתין את האבנים ומחליקין בעזרה דס"ד דאחר דבנו בכותל היה מסתתן ומחליקן. וי"מ ומי הוה מפלגי וכי היה חולקין האבנים אחד גדולה ואחד קטנה כדאמרת דסלקת בהו למציעתא אלמא דתחתונים גדולים מהעליונים והא כתיב אבן שלמה מסע נבנה דמשמע כמו שהיו מפנין אותן מן ההר אבנים גדולות כך היו נותנין אותן בבנין. ומשני דמתקני ומייתי מאבראי אבני זוטרתא ואבני רברבתא. דוקא בבית לא נשמע קול מקבות והגרזן אבל בחוץ היו מסתתין אותם אבנים גדולות ליסוד ושל בנין קטנות מהן כדכתיב אבני י' אמות ואבני ח' אמות. ולאידך פי' מייתי ראיה שהיו עושין אבנים גדולות ואבנים קטנות דאחר שחצבם מן ההר פחתו ועשו מהן קטנות ומהן גדולות כפי הצורך:

ואמאי נעיילי מטות. מטות של עץ מסורגם חבלים:

לאו אורח ארעא לעיולי מטות. אבל כרים וכסתות אורח ארעא:

פרחי כהונה איש כסותו בארץ. וה"ה לקטנים כרים וכסתות:

דף כז.

דלא מטו למעבד עבודה. שלא הביאו ב' שערות אותן שהיו שומרים וניעורין כל הלילה שלא היה להם טורח העבודה למחר:

דמטו למעבד העבודה. הם פרחי כהונה שהיו ישנים כדי שיכלו לסבול טורח העבודה למחר:

תנן התם. במסכת מדות בשלשה מקומות הכהנים שומרים והלוים עמהם:

והלוים בכ"א. שלשה מהם עם הכהנים וי"ח בפני עצמן ור"ת פי' ששומרי הלוים בכ"א מקומות מלבד ג' מקומות ששומרים שם עם הכהנים:

על ה' שערי העזרה. בית הניצוץ ובית המוקד שנים מהם ובית אבטינס מן הפנות מבחוץ בין בשערים בין בפנות:

לשכת הקרבן. היא לשכת הטלאים. אי נמי לשכה היתה מיוחדת לבקר בה הקרבנות ממומין:

לשכת הפרוכת. שהיו אורגין בה את הפרוכת:

אחורי בית הכפורת. לשכה אחת היתה במערב והיה לול קטן בכותל מערבי פתוח מן קדש הקדשים לאותה לשכה והלשכה היתה פתוחה לעזרה כנגד הלול להכשיר אחורי

הכפורת לשחיטת קדשים דקרי ביה פתח אהל מועד כדאיתא בפרק איזהו מקומן [דף נה:]:

מה"מ. רמוזות כל אלו השמירות:

למזרח הלוים ששה. מקרא הוא בדברי הימים פירוש במזרח יש ללוים ו' ומסתמא במקום אחד לא היו שומרים דלמה יצטרכו לשמור ו' לוים במקום אחד אלא כל אחד שומר במקומו לבדו. שנים בשני פנות הר הבית ואחד על שער מזרח שהיה עליו שושן הבירה צורה. וכן לעזרת נשים בשתי פינות ואחד בשער נקנור:

לצפונה ליום ארבעה. אחד בשער הטדי בהר הבית. ושנים בב' שערי עזרה בית הניצוץ ובית המוקד שהיו בצפון. ואחד בלשכת הקרבן או בלשכת הפרוכת. וסבירא לן דאחד מהם בצפון ובית אבטינס היתה באחד מן הפנות כדפי' לעיל:

לנגבה ליום ד'. שני' בשני שערי חולדה בהר הבית ושנים בשני שערי עזרה שער הדלק ושער המים. ושערי הקרבן שהיו אחד בצפון ואחד בדרום לא נמנו כאן והם הם שנים דאמר אביי לקמן תרי מינייהו לא בעי שימור. לפי שכל אחד באמצע השניי' היה. של צפון בין בית הניצוץ ובין בית המוקד. ושל דרום בין שער הדלק ושער המים. ושומרי פינות הם האמורים בפסוק אח"כ. והאי דכתיב לצפונה ליום נגבה ליום. לפי שהיו פניהם למזרח כמו ששנוי' לגבי תמיד דאמרינן כנגד היום וגזירת הכתוב הוא. א"נ כדי לשמור שער הקדום שהוא עיקר השמירה שמשמש כניסה ויציאה:

ולאסופים. פי' ר"ת לאסופים סופי הדלתות. וי"א לאסופים כלומר לשכות שנתוספו ע"פ הנביא. והא דקאמר שנים שנים ולא קאמר ד'. משום דבשתי פעמים נתוספו שנים ואחר כך שנים:

לפרבר למערב ד' למסילה. ד' שומרים היו למסילה לשון סוף כמו פלא [צ"ל סלה] כלומר לסוף הבית למערב:

לפרבר. לצד חוץ. שנים לפנות הר הבית וב' לפנות העזרה:

[**הני כ"ד**]. הכי ס"ד דמשמע ליה אסופים שנים שנים הם ד' כדפי':

ה"ק לאסופי' שהם שנים שנים. כלומר לשתי לשכות שנתוספו היה שני לוים שומרים:

האיך דפרבר חד הוה. הא דקאמר שנים לפרבר לא קאמר שהיו שתי שמירות בשתי מקומות אלא שני לוים שומרים במקום אחד ומה שנתנו שמירה זו להצריך לה שני לוים משום דהוי אבראי רחוק והוצרך לצוותא:

דף כז:

תלתא כהנים וכ"א דלוים. לפי' קמא קא חשיב מקום שמירת כהנים ולוים ב' מקומות:

הר הבית דאי תמה. אם הוא עיף וחלש מן העמידה יכול לישב:
ורמינהו ז' שערים היו בעזרה. לפי' קמא דג' מקומות שהיו כהנים שומרים שהם הם בכלל כ"א מקומות דשמירת הלוים. פריך שפיר ז' שערים שבהם קא חשיב במדות [פ"א מ"ד] בית הניצוץ ובית המוקד ששמרם מג' מקומות אבל לפי' ר"ת דהלוים שומרים בכ"א מקומות. מלבד ג' מקומות ששומרים עם הכהנים מאי פריך והא תנן ז' שערים והלא בית הניצוץ ובית המוקד הן מן השבעה. ובהם היו הכהנים והלוים שומרים והנך לא קא חשיב:
אמר אביי תרי מינייהו לא צריכי שימור. אחד בצפון ואחד בדרום האמצעים כי נשמרים ע"י שנים שמצריכין שימור:
מי"ג גזברין. הממונים על העזרה:
ומז' אמרכלין. [אמרכל] כמו אמר כולא [עי' הוריות יג.] והם הממונים על הגזברין תרגום ונשיא נשיאי הלוי ואמרכולא:
אלמא איכא תנא דאמר ח' [כו'] ואיכא נמי ה' היו. כלומר כי היכי דהאי תנא לחמשה שערים מכאן נמי ראיה למאי דפרישית לעיל דג' מקומות שהיו הלוים שומרים עם הכהנים היו ממנין הכ"א מקומות שהלוים שומרים. שהרי למ"ד דלא הוו אלא ה' שערים בעזרה ע"כ בית הניצוץ ובית המוקד היו מן חמשה שערי העזרה. וכיון דלא הוה בעזרה אלא ה' שערים ע"כ ניצוץ ובית המוקד מהם. נמצא ג' מקומות ששומרים ביחד הם בכלל כ"א מקומות של שמירת הלוים למ"ד ה' שערים הוו. וה"ה לשאר התנאים דלא מסתבר למימר דפליגי בהא. הקשה הרב אמאי שבק מתני' דמדות [פ"ב מ"ו] דתנן אבא יוסף בן חנן אומר כנגד י"ג שערים ומייתי ברייתא. וי"ל דממתני' דמדות לא מצי לאכוחי דפליגי תנאי בשערים דאיכא למימר דמקצתן היו קטנים ובמדות [שם] קא חשיב כולהו דכנגד כולם תקנו השתחויות ותנא דמדות [פ"א מ"ד] לא חשיב אלא הגדולים שהיו שומרים שם לכך מייתי הך ברייתא די"ג שערים היו כנגד י"ג אמרכלין ומסתמא גדולים קא חשיב כיון דהיה ממונה על כל שער אמרכלין (תני):
אבל מהלך היו מהלכין בהן. דאי אפי' הילוך אסור לא הוה צריך למימרא דאין ישנים בהן:
ש"מ בגדי כהונה נתנו ליהנות בהן. כלומר שלא במקום עבודה כי הלך בבית המוקד ופלוגתא היא ביומא [דף סח: וסט.] אבל בתוך העזרה לכ"ע שרי דלא נתנה תורה למלאכי השרת:
ש"מ תפיליו מן הצד שרי. כשאדם ישן יכול להשים תפלין בצדו:

אבנטו של כה"ג לא זהו אבנטו של כהן הדיוט. דשל כה"ג היה של כלאים דכתיב באלה פקודי בעשיית בגדי כה"ג ואת האבנט שש משזר תכלת וארגמן מעשה רוקם. ואבנט של הדיוט היה של שש. וכתיב בפ' תצוה בבגדי כה"ג ואבנט תעשה מעשה רוקם ולבני אהרן תעשה כתנות ועשית להם אבנטי' וילפינן רוקם רוקם ממקרא ואלה פקודי. מה התם כלאים אף הכא כלאים. ומדכתיב ולבני אהרן וגו' ועשית להם אבנטים משמע שהיו חלוקים מאבנט של כה"ג. ואית ספרים דגרסי הא ניחא למ"ד אבנטו של כה"ג זהו אבנטו של כהן הדיוט וה"פ אבנטו של כה"ג בי"ה שהיה של בוץ זהו אבנטו של כהן הדיוט כל השנה:

דף כח.

מימך תותיה. לכפול תחתיו כמו מוך שקי' וגני [תענית ו:]:

באותן שאין בהם כלאים. מצנפת וכתונת:

קשין. שאני בגדי כהונה היו קשים שחוטן היו כפול ו' ולכך שרו בהצעה אבל בלבישה והעלאה אסור כדאיתא בפ"ק דעירובין [צ"ל דערכין דף ג:] כהנים איצטרכי ליה דסד"א כיון דאשתרי כלאים גבייהו ליתנהו בגדילים תעשה לך קמ"ל דנהי דבעידן עבודה אשתרי שלא בעידן עבודה לא אשתרי:

האי נמטא גמדי דנרש. נמטו לבד. גמדא שהוא קשה ונכווץ. ובנרש מתקנים אותו:

שריא. מותר בהצעה לפי שהיא קשה ואין נימא נכרכת עליו:

דאמר מר מחילות לא נתקדשו ובעל קרי משולח חוץ לשתי מחנות. יליף בפסחים פרק אלו דברים [דף סז:] מדכתיב וכל זר לרבות בעלי קרי ומתני' סייעתא לר' יוחנן דאמר מחילות לא נתקדשו מדתנן שבעל קרי היה מהלך במסיבה דהיינו מחילות ואי הוה קדושות לא היה בעל קרי הולך שם. אבל להא דאמר ובעל קרי משולח חוץ לשתי מחנות לא מייתי סייעתא ממתניתין אלא מילתא דר"י הוא מסיק:

נחר ליה. הוציא קול מנחיריו לידע אם היה שם אדם:

א"ל רב ספרא. ליעול מר:

א"ל רבי אבא ע"כ לא עיילת כו'. שאינך צנוע בבית הכסא כי לא היה לך לדבר (ליעול מר) אלא היה לך להשמיע קול להודיעני אם יש שם אדם והייתי נמנע מליכנס:

לאו הכי תנן מצאו נעול בידוע שיש שם אדם. אלמא תיקנו דבר זה לסימן שלא יצטרך לשאול אם יש שם אדם ויצטרך הלה להשיב לו:

ורב ספרא. שדיבר סבר דר' אבא מסוכן הוא ואם היה משמיע קולו היה הולך לדרכו ומסתכן:

עמוד. של גדולים הנעקר לצאת והחזירו:
מביא את אדם להדרוקן. חולי שבטנו צבה:
סילון. של מי רגלים:
(ומה דר"ס א"ל לרב אבא כו' דכיון שראית אותו נעול לא היה לך להתקרב לאו הכי תנן מצאו נעול כו' ור"ס שדיבר אליו סבר מסוכן הוא):
חשוך תקין נפשך וקדים תקין נפשך. החשיך בערב והקדים בבקר לתקן עצמך לעשות צרכיך בשעה שאין בני אדם מצוין בדרכים ולא תצטרך להתרחק בשדות:
תוב וגלי. לא תגביה בגדיך עד שתשב על הכסא:
כסי וקום. כסה פרועך קודם שתקום שלא יראה בשרך לא בישיבה ולא בקימה:
שטוף ושתי שטוף ואחות. שטוף הכוס קודם שישתה שמא אותו ששתה בו לא היה בעל תרבות ולא שטפו אחרי ששתה בו. ואחר שישתה שטוף הכוס (בו) כדי שלא יצטרך השותה אחריך לשטפו:
וכשאתה שותה מים שפוך מהם. במקום הנחת פיך:
כל מילי לא תפלוט. מכל דבר שאכלת אם נזדמן רוק לתוך פיך לא תפלוט אותו לחוץ לפני רבך אלא תבלענו חוץ ממאכל דלועין ודייסא כי הבולע רוק אחר אכילה נעקר כאילו היה מכניס פתילה של אבר לתוך פיו:
תנן התם. משנה היא במס' מדות [פ"א מ"ב] ומייתי לה הכא משמע משום דבעי למקבע עלה גמרא ומדות אין לה גמרא:
איש הר הבית. שר וממונה על צרכי הר הבית כמו אישי כה"ג:
ורשות היה לו לשרוף כסותו. ואין כאן משום בעל תשחית דהפקר ב"ד היה הפקר:
אהוב את התוכחות. אוהב מי שמוכיח:
זוכה לפלגו. לחלקו ולמחיצתו:
(**מתניתין**) **מי שהיה רוצה לתרום את המזבח**. היא היתה עבודה ראשונה תחילת עבודת היום:
לא כל העתים שוות. פעמים מקדים לבוא ופעמים מאחר לבוא כדתנן בפ"ק דיומא [דף כ:] בכל יום תורמין המזבח מקריות הגבר או סמוך לו בין מלפניו או מלאחריו וביום הכפורים מחצות וברגלים מאשמורה ראשונה והיינו דקאמר פעמים שהוא מקריות הגבר כלומר רוב פעמים ופליגי התם מאי קריות הגבר רב אמר קרא גברא ורב שילא אמר קרא תרנגולא:
והממונה בא ודופק. בפתחי של בית המוקד הפתוח לחיל והם פותחין לו אותו פתח:

יבוא ויפיס. זה הפייס היה בבית המוקד שעדיין לא נפתח שער העזרה ושאר הפייסות היו בלשכת הגזית:
גמ' משכים וטובל כו' אלמא לאו בפיוס. דמשמע דטובל בא לתרום דאי בעי פיוס מה לו למהר לטבול ימתין עד שיפול עליו הגורל:
כאן לאחר התקנה. שתקנו בפיוס לפי שרצין כל א' לקדם את חבירו ובאין לידי סכנה דפעם א' נשברו רגליו של א':
מי שרוצה להפיס משכים וטובל. כדי שיהא מזומן מיד אחר הגורל לעבודתו אי נמי מחמת חיבת המצוה שמא ימהר ויכניס לעזרה בלא טבילה:
[**מתני'**] **נטל את המפתח**. במסכת מדות מפרש מהיכן נטלו:
ופתח את הפשפש. פתח קטן שהיה אצל השער הגדול כי לא היו פותחין שער הגדול עד היום:
באכסדרה. כי כל העזרה היתה מוקפת אכסדרה אצל החומה בנויה על עמודים:
היו בודקין. אם ימצאו כלי המקדש במקומם:
למקום עושה חביתין. לשכה שבה מתקנים חביתין [של] כה"ג ופגעו אלו באלו:
הכל שלום. לא נפקד ממנו כלום:
והרי המחתה נתונה. מראין לו מקומו של מחתה:

דף כח:

קול העץ שעשה בן קטין מוכני לכיור. לשקע בגלגל את הכיור לתוך בור הגולה שלא יפסלו מימיו בלינה. ובפ"ב דזבחים [כא:] פליגי אם היה קול השיקוע שהיה משקע לתוך הבור אחר שקדש ידיו ורגליו כדי שלא יפסלו מימיו בעמוד השחר או קול העלאה שהיה מעלהו לקדש ידיו ורגליו:
את המאוכלות הפנימי'. הקרובה להיות דשן:
הפך פניו לצפון. כנגד המזבח:
[גמ'] **ומי הוה אכסדרא במערב בעזרה**. דס"ד של עץ היה:
באכסדרא של בנין. על עמודי אבנים עשו כיפות של אבנים:
להחם חמין. ללוש את הסולת:
הדרן עלך בשלשה מקומות
ראוהו אחיו שירד. מן המזבח:
המגריפה. לצבור את האפר לתפוח:
ואת הצינורות. מזלגות להפך בהן האברים:

סונקין אותן. מסלקין לצדדין נו"ן ולמ"ד מתחלפות אל פשטתם [ש"א כ"ז י'] כמו אן פשטתם נשכה [נחמיה י"ג ז] כמו לשכה. וחבירו במסכת מקואות [פ"ב מ"ו] המסנק את הטיט לצדדין:

לצדי המזבח. אצל המערכה:

על גג הסובב. אם אין הכבש מחזיק:

החלו מעלין באפר. אחר שיסלקו את האברים משם הי' מעלין כל האפר:

ע"ג תפוח. הוא צבור גדול של אפר שהיה באמצע המזבח והיה אפר מתקבץ שם (כל זה שמש מקום לסדר את המערכה) כל דבר מקובץ וגבוה נקרא תפוח ובנדה [דף מז: תפוח יש למעלה מאותו מקום]:

מפני שהוא נוי למזבח. שהוא סימן לריבוי הקרבנות:

דף כט.

מלהוציא את הדשן. חוץ למחנה כשהיה רבה על המזבח:

גזירין. הם בקיעות גדולות משופות דכתיב וערך עליה עצים מלמד שטעון שני גזירין:

סידראת מערכה גדולה. מקרבה למזרחו של מזבח:

וחזיתה. עושה במערכה כמין חלון לצד מזרח כתרגום וירא וחזה לכך קוראין החלון חזות. וי"מ גבולה כמו [מ"א ז' ד] מחזה אל מחזה:

שהיו מציתין את האליתא. הם חריות וקיסמין להבעיר את המערכה:

עצי תאנה. לפי שנתקן בה אדם הראשון:

לקטורת. ליקח ממנו גחלים להכניסם לפנים על המזבח הזהב להקטיר עליו ולמה צריך מערכה אחרת לגחלים הללו ולא היו לוקחים ממערכה גדולה [ילפינן] בפרק טרף בקלפי [דף מה.] מקרא היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה זו מערכה גדולה. ואש המזבח תוקד בו זו מערכה שניה של קטורת:

כנגד קרן מערבית דרומית. שהיא סמוך לכבש דכתיב בקטורת יוה"כ ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה' כלומר מקום שהוא סמוך לפני ה' ומיניה ילפינן קטורת דעולת תמיד:

משוך מן הקרן כלפי צפון. ד' אמות מפרש בפרק קדשי קדשים [דף נח.] דסבר האי תנא דכולו המזבח בצפון עזרה קאי והיה סוף המזבח כנגד חציו של פתח ההיכל ופתח היה ה' אמות בצפון וה' אמות בדרום. וד' אמות שמרחיק מן הקרן הם אמה יסוד ואמה רוחב ואמה קרן ואמה מקום הילוך רגלי הכהנים נשאר עדיין אמה כנגד הפתח ואם היה מרחיק יותר לא הוה לפני ה':

ובאומד ה' סאין. היה נותן שם עצים שהיה אומד בדעתו כשישרפו שישארו שם ה' סאין גחלים כדי שיוכל לחתות מהן בריוח סאי גחלים:
ובשבת מרבה עצים שישאר באומד שמונה סאין. כדי שישארו גחלים להקטיר עליו שני בזיכי לבונה:
מחזירין אותן. מצד המזבח ומן הכבש ומן הסובב על המערכה ואין בזה משום שלא יהיה דבר קודם לתמיד של שחר דהיינו דוקא בקרבן שיקרב היום:
גמ' אמר רבא גוזמא. הא דקתני פעמים יש עליו כשלש מאות כור דבר גוזמא היא כאדם הרואה דבר גדול מגזם בשפתיו יתר לומר יותר מה שהוא:
השקו את התמיד. קודם השחיטה כדי שיהא נוח להפשיטו:
לשון הבאי. כהדיוט שאינו מדקדק בדבריו לכוין האמת:
ור' יצחק בר נחמני לא חשיב השקו אם התמיד בכוס של זהב דאין עניות במקום עשירות:
גפן של זהב. עשוייה כמין דלית של גפן. ובירושלמי מפרש ששלמה בחכמתו נטע גפן של זהב והיא מוציאה פירות של זהב בכל שנה והוא זהב פרווים. ובבית שני עשוי כמין דלית של גפן:

דף כט:

מי שמתנדב עלה או גרגיר. של זהב:
ג' מאות כהנים. היינו גוזמא:
ארכה ארבעים אמה. כך היה גובה ההיכל עד התקרה:
ורחבה עשרים אמה. כנגד רוחב ההיכל והיא הפרוכת המבדלת בין ההיכל ובין קדש הקדשים תחת אמה טרקסין שהיה בבית ראשון ושתים היו וביניהן אמה. וי"מ שהיתה תלויה בפתח של אולם דגבהו ארבעים ורחבו עשרים וראשון ניחא טפי דלפי' שני למה שנים ולפ"ק שתים היו ומשחרין מחמת עשן הקטורת והיו עושין חדשות בכל שנה:
ומשמונים ושתים ריבות נעשית. שהיו עושים ואית דגרסי ושמונים ושתים ריבוא כלומר פ"ב ריבוא דנרי זהב היו מוציאין עליה:
ושלש מאות כהנים. היינו גוזמא:
מטבילין. אם נטמאת תימה והא אינה מקבלת טומאה דחשיבה מחוברת כאחד מדפני הבית דאמרינן במסכת י"ט [דף יד:] מפני מה אמרו וילון טמא מפני שהשמש מתחמם כנגדו הא לאו הכי לא היה מקבל טומאה והאי טעמא לא שייך הכא וי"ל הא דמטבילין אותה היינו לאחר עשייתה כדאמרינן בפרק חומר בקודש [דף כג.] דכלים הנגמרים בטהרה צריכין טבילה לקודש. ומיהו קשה דבתוספתא קתני א' פרוכת שנטמאת באב

הטומאה ואחד שנטמאת בולד הטומאה מטבילין אותה בפנים. ומ"מ דמטמאה טומאת מת פי' שהיא מחיצה בין אהל עליה כדדרשינן [סוכה דף ז:] וסכות על הארון את הפרוכת דכייף ליה מיכף עילויה דארון והיא היתה מפשתן ואהל פשתן מקבל טומאה וק"ל א"כ נטמאת בולד הטומאה לא משכחת לה ונראה דבספרים דגרסינן במסכת י"ט מפני מה אמרו וילון אסור פי' אסור לעשותה מכלאים מפני שהשמש מתחמם כנגדו אבל טומאה מקבל בלאו האי (טומאה) [טעמא] [ועי' ביצה יד: תוס' ד"ה מפני מה וחולין צ: תוס' ד"ה ג' מאות ותוי"ט שקלים פ"ח מ"ד]:

גפן וזית מאי טעמא לא משום דקטרי. יש בהן קשרים ומוציאין שם מים ואין מתייבשין יפה וגם אינם חלקים כדאמרינן בפרק כיצד צולין [דף עד.] כיון דאית בה קשרים מסקי מיא. ל"א קטרי מעלים עשן הרבה. ואית דגרסי משום דקטמי עושין אפר מרובה ואין להרבות אפר מפני טורח הוצאה:

משום יישוב א"י. כי הרבה עצים היה צריכין במקדש ואם היו מביאין מאלו היה מתמעט היין והשמן:

על העצים אשר על האש. עצים הניתנין להיות אש שממהרין לישרף לעשות גחלים כמו כהיתוך כסף [יחזקאל כב]:

ומאן נינהו דוקרי שפרי דלא קטרי. בקיעות יפה כמו קנים דוקרנים דלא קטרי שאין בהם קשרים. אי נמי שאין מעלים עשן ואית דגרסי דלא קטמי שאין עושין הרבה אפר:

רבי אלעזר מוסיף. לפסול את אלו כמו זית וגפן מייש בבראשית רבה ויצא [וימצא] דודאים [ר"י ברבי סימון אמר מיישין]:

אף על גב דלא מקטרי מגוואי. אין מרבה אפר מבפנים אלא הקליפה הסמוך לה מרבה אפר:

תאנה חיוורתא. לבנה שהיא גרועה:

דף ל.

ושייפא לה בחבלא דצבתא. משפשף בחבל העשוי מצבת דקל בחוזק את התאנה עד שיסיר כל הקליפה מעליה:

וסריך עליה ביזרא. מתוך זה יצא ויכלה את הזרע שבאמצע האילן והוא לב האילן שממנו תוצאת הפרי. ואית דגרס בחלבא דצבתא כלומר ישוף וימשח התאנה בחלב של שרוף ששמו צב ומתוך זה ימות הזרע ויחדל מלעשות עוד פרי:

היכא דמסיק ארעא שירטון. כלומר אצל שפת הנהר במקום לחלוחית יטע אותו כי בענין אחר לא יצמח:
ותלת סוכין. ג' ענפים מהן הם כ"כ גדולים שאין גשר מחזיק אותם כי מחמת כבידן יפול הגשר:
קורה עבדי פירי לא עבדי. דמתוך שאינו עושה פרי נעשו הקורות עבים וגדולים כי כל יניקת האילן נכנס בעץ:
מ"ט. עושין חזיתה במזרח:
שתהא הרוח מנשבת בה. ותמהר להדליק. ולמזרח משום דרוח מזרחית קשה וחזק. וגם כל שערי המזרח מכוונין זה כנגד זה ונכנס בהן הרוח:
אליתא. עצים דקים:
מקומות עבדי. להוצאת אליתא בין הגזרין וגם בחזית:
הדרן עלך ראוהו אחיו

דף ל:

לא היו כופתין את הטלה. ד' רגליו ביחד ולא ב' רגלים יחד וב' ידים יחד:
אלא מעקדים אותו. יד ורגל כעקידת יצחק:
פניו למערב. לצד השכינה:
על קרן צפונית מערבית. ומקראי יליף בגמ' דכתיב שנים ליום כנגד היום [במקום] שהיום מאיר ובבקר החמה זורחת מן המזרח וכותלי המזרח מאפילין לכך היה צריך להרחיק מן המזרח:
על טבעת שניה. והטבעת לא היתה עגולה כמו נזם אלא כחצי עגולה ותוחב בארץ ואין הבהמה יכולה לזוז צוארה וששה סדרים של טבעות היו וכל סדר וסדר ד' טבעות כנגד כ"ד משמרות לכל משמר טבעת [מיוחד] ונשחט על טבעת שניה לפי שהמזבח היה מאפיל על טבעת ראשונה לכך היה מרחיק קצת מן המזבח:
מזרחית צפונית ומערבית דרומית. היה להם יסוד ונותן בהם ב' מתנות שהן ד' שמתפשטין לד' רוחות המזבח אבל קרן דרומית מזרחית לא היה יסוד ומה שמתחיל בקרן מזרחית צפונית לפי שהוא מקום לשחיטה וגם מסיים בקרן מערבית דרומית לפי ששירי הדם ניתנין בסמוך לו על יסוד דרומי:

דף לא.

לא היה שובר בו את הרגל. שהטבח שובר הרגל ועושה נקב ברגל ומעביר הרגל ששובר מן הארכובה דרך נקב שעושה ברגל האחר ותולה בשני הרגלים ומפשיט:
אלא נוקבו מתוך ערקובו. ברגל שמאלי ועשה נקב בין הגידים לעצם ותלאו ברגל א' וחברו בבכורות [דף מ:] זנב הרגל שאינו מגעת לערקוב:
היה מפשיט ויורד. באמצע בין הבהמה וקצת מן הצדדין עד שמגיע לחזה:
חתך את הראש. עם העור שאינה בכלל הפשטה כדאמרי' בפרק ב' דחולין [דף כז.]:
חתך את הכרעיים. ד' הרגלים עד הארכוב':
מירק את ההפשט. גמר כל ההפשט וסילק העור מן הבשר:
קרע הלב והוציא את דמו. לפי כשהשה צמא גונחת בשעת השחיטה וממשכת את הדם מבית השחיטה והוא הדם הקרוש הנמצא בלב וה"ל כדם שנשפך ולא נתקבל בכלי ופסול למזבח. נ"ל שמשנה זו אין מקומה כאן אלא אחר אותה משנה דקרעו ונמצא כולו גלוי לפניו דקודם אותו קריעה א"א להוציא את הלב:
חתך את הידים. מן הכתפים:
לרגל הימני. הוא הירך:
למי שזכה בה. הוא הכהן שזוכה בראש ושתי ביציו הניח דבוקים בירך:
נטל את הפדר. חלב שעל הקרב:
ונתנו על בית השחיטה מלמעלה. לכסות לכלוך דם בית השחיטה ודרש לה מקרא בפ"ב דחולין [שם] דכתיב את ראשו ואת פדרו וערך:
הכרס היו מוליכין אותו ללשכת מדיחין. ולא רצו להוציא כל הפרש בעזרה:
כל צרכה. בלי קצבה עד שתהא יפה בכל הצורך:
מדיחין אותן שלש פעמים במעוטה וכו'. בכלי כמו מעוטן של זיתים מלשון עטיניו מלאו חלב [איוב כא]. ול"נ במיעוטה לכל המיעוט ג' פעמים להעביר שירקא דמעיי'. ואית דגרסי במיעוטה של שולחנות שבין העמודים פי' בשולחן קטן שבין העמודים והא דאמרינן במסכת מדות [דף לז:] שבלשכת המדיחין מדיחין את הקרבים קרבים דהתם היינו כרס אי נמי התם מיירי בשאר קדשים כדקתני התם ששם היו מדיחין כשהיה להם רוב זבחים היו הולכים ללשכת המדיחין. אבל התמיד היו מדיחין הקרבים על שולחנות:
והפריש את הריאה מן הכבד. לפי שהכבד קרב עם הדופן הימני והריאה עם הגרה:
ואצבע הכבד מן הכבד. כי אצבע הכבד היתה קריבה עם העוקץ והכליות כמו בשאר קרבנות דכתיב על הכליות יסירנה ופירש"י ז"ל שיהא מעט מן הכבד עם הכליות:

ולא היה מזיזה ממקומה. אחר שהפרידן זה מזה אלא מניחן כאן עד שהיה מנתח את האברים ומניח הריאה דבוקה לגרה והכבד עם הדופן ואצבע כבד עם העוקץ:
נוקב את החזה. שעושה כמין ארובה שחותך את שומן החזה הרואה את הקרקע מראשי הצלעות ונשאר כמין נקב בין ראשי הצלעות:

דף לא:

עד שמגיע לשתי צלעות. אותן שנשארו עם הגרה:
ב' צלעות. דבוקות מלמעלה אותן הנשארים עם העוקץ:
והיא היתה גדולה. לפי שהשדרה עמה:
בא לו לעוקץ. הוא סוף השדרה הסמוך לאליה:
נטל את הרגל השמאלית. הנשאר לבדו כשהבהמה היתה תלויה בו:
וחרטומו. פיו:
והפדר נתון עליה. לכסות את הדם:
בשמאלו. משום דהולכת אברים למזבח הוה עבודה דלא מעכב כפרה לכך אין צריכה ימין ולכך מוליך ב' אברים בשתי ידיו ונושא האבר החשוב בימין וא' בשמאל:
ובית עורה לחוץ. מקום הסמוך לעור הוא לצד החוץ כלפי מעלה ומקום החתך על פס ידו:
בבזך. קערה כף תרגומו בזיכא:
וכרעים ע"ג. דכתיב והקרב והכרעים ירחץ במים והקטיר המזבחה:
מחצי כבש ולמטה. אבל לא מחציו ולמעלה פן יטעה ויבא להקטירם קודם שילכו ללשכת הגזית לקרוא ק"ש ולהתפלל. א"נ הרחיקם מן המזבח כדי שתהא העלתם למזבח חשובה בעיניהן דאיכא מ"ד דצריכין פייס. והא דאמרינן בפרק החליל [דף נד:] בחלבי תמיד שמולחם במזרחו של כבש מחציו של כבש ולמטה ובשל מוספין במערב לפי שבשבת (גם) יש מוסף והוא עיקר חובת היום היו מסדרין המוסף במערב כלפי שכינה והתמיד במזרח:
ומלחום. כדכתיב על כל קרבנך תקריב מלח:
לקרוא את שמע. ולהתפלל רצה קודם הקטרה שיהא קרבן ריח ניחוח:
גמ' משום בזיון קדשים. שכן דרך נושאי טלאים למכור:
בחוקי [**העמים**]. שכן דרכם לקשור כשמקריבין:
א"ב דכפתי' בשיראי או בהוצא דדהבא. בחוטין של זהב משום בזיון קדשים ליכא משום חוקי צדוקי וביתוס איכא:

תנן התם במס' שקלים [פ"ו מ"ד] **ואגב דאמר לעיל משום דכפתי' בהוצא דדהבא ליכא משום בזיון קדשים פריך דליעבד שלחנות של זהב**. אר"י מתניתין דשקלים שמדיחין הקרבים הא דאמרינן שמדיחין הקרבים בלשכת המדיחין היינו הכרס:

נותנין האברים. של קרבן יחיד אבל תמידין ומוספין הכהנים הזוכים באברים מקבלין אותן מיד המנתח ומוליכין אותן לכבש ומניחין אותן מחצי כבש ולמטה אבל קרבן יחיד פעמים שכהן אחד מקריב עולה לבדו ומניח את האברים על השולחן עד שמעלין זה אח"ז:

ועל של כסף כלי שרת. אותן צ"ג כלים שהוציאו מלשכת הכלים:

על של כסף נותנין לחם הפנים. בכניסתן כשהיו אופין אותן מע"ש היו נותנין אותן על השולחן עד למחר עד שיסדרו אותן על השולחן בהיכל ולמ"ד אפייתן דוחה שבת אחר אפייתן מסדרין אותן על השולחן עד שמגיע זמן סידורן:

מעלין בקדש ולא מורידין. בפרק שתי לחם [דף צט.] דרש לה מקרא. וכיון שסולקהו משולחן של זהב לא יורידהו לתת לשולחן של כסף:

מפני שמרתיח ומחמם את הבשר ומתקלקל. ובירושלמי פריך והלא לא היה מסריח בשר קודש מעולם ומשני אין מזכירין מעשה נסים כלומר אניסא לא סמכינן:

כנגד היום. במקום שיאיר היום:

עשרה דברים. משום דאיירי בשמש קבעה לה גם זו:

דף לב.

הכל מסתכלין בה. לפי שבבקר ובערב היא רחוקה ואין אורה מכחיש כל כך מאור העינים ויכול להסתכל בה אבל כשעומדת בחצי (שמש) היא קרובה ואז אורה רב:

משום דקאי להדיא ולא כסי ליה מידי. לפי שהוא עומד כנגדה ואין דבר מכסה עליו למעט אורה מכהה מאור עינים ואינו יכול להסתכל בה. אבל כשעומד בין מזרח למערב הרים וגבעות מפסיקין בינו ובינינו ומכהה אור החמה:

למעלה. מרקיע שעל ראשי החיות:

ומה למטה. מהארץ ומתהום:

מה לפנים. חוץ למחיצת העולם למזרח ומה לאחור [חוץ] למחיצת העולם למערב. ל"א מה לפנים קודם בריאת העולם ומה לאחור אחר שיכלה העולם:

הכובש את יצרו. מלחטוא ומלכעוס כדכתיב טוב ארך אפים מגבור:

השמח בחלקו. מה שנגזר לו לחלקו הן בממון הן באשה שמח ומקבל עליו ואינו אץ לעשר ולא חומד את שאינו שלו:

ימית את עצמו. יטרח במלאכה כדי להרויח מזונותיו ולא יאמר אין מלאכה [זו] הוגנת לו וגם לא ימשוך את בשרו [אחר] תענוגים וגם (ימות) יצטער את בשרו ללמוד תורה ואז יחיה בעוה"ז ובעוה"ב:

יחיה את עצמו. ההפך מהן שכתבתי:

ישנא מלכו ושלטון. כלומר יתרחק מן הרשות פן יעלילו עליו או יחשידוהו בני אדם שמלשין ומוסר ממונן:

ירחם מלכו ושלטון. יתקרב להם ויהא רגיל עמם ויעשה טובה לעולם ע"י שיליץ בעדם אל המלך או אל שר הצבא. ל"א ישנא מלכו ושלטין יברח מן השררה ויהא עניו ושפל רוח ואז יהא מקובל על הבריות. ירחם מלכו ושלטון עלה לגדולה יעשה טובה עם בני אדם שאותה טובה שעושה עם ב"א בשעת גדולה היא טובה שלימה בלי חנפות כי אין צריך להם וגם יש לאל ידו לעשות טובה לעולם כשעלה לגדולה:

אמרו ליה ביבשתא. שאין דעת יורדי הים מיושבת עד שיעלו ליבשה:

מה אתריסתון לקבלן. ומה זה אתם מתריסין כנגדי ואין אתם מתחננים בו ולא אוכלין ושותין עמנו ואתם רואים שלנו הגדולה והממשלה כו':

דף לב:

גילדנא מלוחים. דגים מלוחים:

בהדי דמחוור להו. כשרחצו להם בבית המעין:

נפל להם [**רוחא**]. רוח חיים:

האי מעיינא מג"ע קא אתי. ממקור עץ החיים:

משא בהו אפיה. רחץ בהם פניו:

אידלי כוליה. הלך למעלה על שפת הנהר עד שהגיע לשערי ג"ע:

יהבו ליה גלגלתא חדא. גלגל עינו של אדם:

[תקליה לכולי' כספא כו'.] שקול כנגד כל כסף וזהב שלו היה אותו גלגל של עין:

גלגלא דעינא דבשרא ודמא דלא שבע. עינו של אדם לא תשבע עושר וזהו סימן ששוקל כנגד כל כסף וזהב שבעולם כן עינך לא שבעה עד שהלכת מעבר להרי חושך:

שקיל קליל עפרא כסיי' ולאלתר תקל. כסהו במעט עפר ואז תקיל והסימן שעינו של אדם לא תשבע עד שימות ויכסוהו בעפר:

גיהנם למעלה מן הרקיע. מנהר דינור שבא מזיעין של חיות של רשעים וחול:

לאחורי הרי חושך. דכתיב [ישעיה ס] כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים:

קומי רוני בלילה. לעסוק בד"ת ואז תהיה נוכח פני ה':

הדרן עלך לא היו כופתין

אמר להם הממונה. הוא ממונה לכך לסדר עבודת היום ואמר להם לאחר שבאו ללשכת הגזית שתפלתו של אדם נשמעת במקום ד' אמות של תורה:

ברכה אחת. פליגי בפ"ק דברכות [דף יא:] איכא מ"ד יוצר אור ואיכא מ"ד אהבה רבה:

עשרת הדברות. ובגבולין נמי היו אומרים אותם בכל יום אלא שבטלו מפני תרעומת המינים בפ"ק דברכות [דף יב.]:

שמע. אע"פ שלא הגיע זמן ק"ש כדאמרינן במסכת יומא [דף לז:] הקורא עם אנשי משמר לא יצא ידי חובתו [והם] היו צריכים להקדים לקרות קודם הזמן כדי לעסוק בעבודת התמיד:

ה"ג וברכו ג' ברכות אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים. כי לא היה להם פנאי להתפלל י"ח ברכות והיו מתפללים רצה שיהא קרבן ריח ניחוח ולא היו אומרים והשב את העבודה לדביר ביתך וגם לא היו מסיימין ומחזיר שכינתו לציון אלא שאותך לבדך ביראה נעבוד בא"י שוכן בציון:

וברכת כהנים. היו אומרים אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו כו' ומתפללין על נשיאות כפים שיש להם לעשות אחר הקטרת אברי תמיד שיסכים הקב"ה ע"י לברך את ישראל כדרך שיתפללו רצה על עבודת התמיד אבל לא היו נושאין כפים עתה עד אחר הקטרת האברים כדתנן לקמן [דף לג:] כדכתיב וירד מעשות את החטאת ואת העולה ואח"כ וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וא"ל שיהא נושאין כפים עתה בשעת הברכה ונושאין כפיהן פעם שנית אחר הקטרה דהא תנן במסכת תענית [דף כו:] בג' פרקים הכהנים נושאין את כפיהם בשחרית ובמוסף ובנעילה וא"כ הול"ל ד' פרקים אלא היו אומרים ברכה עד שמגיעים לפסוקים ומדלגין הפסוקים ואומרים שים שלום. ויש ספרים דגרסי וברכו את העם ג' ברכות ול"ג ליה דלא היו נושאין כפיהן לברך את העם כדפרשתי ואין לפרש את העם כלומר עם העם שהיו העם מברכין עמהם דהא אמרינן הקורא את שמע עם אנשי משמר לא יצא ולמה היו אומרים אמת ויציב מאחר שלא קראו את שמע וגם למה התפללו רצה וברכת כהנים קודם שיתפללו י"ח ברכות:

מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא. משמר היוצא מוסיף אותה הברכה ועליו מוטלת והוא משמר שעבד בשבוע שעברה והם עושין עבודת הבקר ואח"כ עובדין משמר הנכנס ומשמר היוצא מברכין אותו ואומרים מי ששכן [את שמו] בבית זה [הוא] ישכין [ביניכם] אהבה ואחוה ושלום וריעות:

חדשים לקטרת. כי עבודת הקטרת היתה מעשרת כדכתיב [דברים לג] ישימו קטרה באפך וגו' וברך ה' חילו לכך היו מחזירין כל פעם אחר חדשים כדי שיתעשרו כולם:
מי מעלה אברים מן הכבש כו'. כהן אחד היה מעלה את כולן:
הוא מעלה אותן. כל כהן וכהן באברים שזכו בהן:
מסרום לחזנים. שמשים ממונים להלביש את הכהנים:
מפשיטין אותן את בגדיהן. במס' יומא [דף כד:] פליגי אמוראי באיזה בגדים היו מפייסין ר"נ אמר בבגדי חול היו מפייסין ואותן שזכו בעבודה היו פושטין מכנסי חול ולובשין מכנסי קדש כי הם קודמין לכל הבגדים כדכתיב [ויקרא טז] ומכנסי בד יהיו על בשרו ואח"כ החזנים מפשיטין בגדי חול מעליהם ולא היו מניחין עליהם אלא מכנסי קדש שלבשו ואח"כ מלבישין אותן בגדי קדש. ורב ששת אמר בבגדי קדש הם מפייסין ואותן שלא זכו לעבוד מפשיטין מעליהם בגדי קדש שלבשו להפיס בהן ומניחין עליהם מכנסי קדש כדי שלא יעמדו ערומים ומלבישין אותן בגדי חול. ואח"כ מפשיטין מכנסי קדש ולובשין מכנסי חול:
וחלונות היו שם. בלשכת הגזית בחומה:
תשמיש הכלים. זה לאבנט וזה לכתונת וכן כולם:
והבזך. הוא כף קטן:

דף לג.

מלא וגדוש קטרת. ומונח בתוך כף הגדול שאם ישפך ממנו דרך הליכתו יפול לתוך כף הגדול. וא"ת והרי כף חוצץ בין ידו לבזך והוה חציצה כדאמרינן בזבחים מזרק במזרק חוצץ וי"ל כיון דצורך עבודה היא לא הוה חציצה א"נ הוה לקיחה בדבר אחר ושמה לקיחה בפרק לולב וערבה וכן פי' ר"י ז"ל בזבחים [כד. וע"ש תוס' ד"ה הואיל] דלא הוה חציצה אלא כשאחזו בדפנות הכלי ולא כשאוחזו בשוליו:
כמין מטולטלת היה. כעין טבעת שהיה לכסוי מלמעלה והיה מטלטל על ידה ואית דגרסי מטוטלת כמין כר של עור נתון עליה לכיסוי מלמעלה [וכדי] שלא יצא ריח הקטרת ויהיה ריחו נודף וחזק היו מכסין וחבירו בפרק במה בהמה יוצאה [דף נד.] לא יצא הגמל במטולטלת אבל יוצא במטולטלת הקשורה לו בשלייתה והיא חתיכת בגד שקושרין לו שלא יצטנן:

מי שזכה במחתה. לחתות גחלים מעל המזבח החיצון ולהוליכם לתתן על מזבח הפנימי להקטיר עליו את הקטרת ולא היה בה פייס אלא הזוכה בקטרת אומר לזה שאצלו זכה עמי במחתה ועלה לראש המזבח וחתה וירד:

נטל מחתה של כסף. ביומא [דף מג:] תנן דמחזקת ד' קבין. ול"ג ופינה את הגחלים הילך והילך וחתה מן המאוכלות הפנימיות. דגבי תרומת הדשן תנן הכי דמצותו באותן הקרובים להיות דשן ומאוכלות ואין בהם ממשות של גחלים אבל הכא בעי גחלים לוחשות ובוערות דכתיב גחלי אש ואגב משנה דתרומת הדשן כתבוהו כאן ג"כ ול"נ דגרסי' ופנה את הגחלים אילך ואילך וחתה לפי שהגחלים העליונים כבויות ואין לוחשות עבר אל עבר כמו התחתונים. אבל לא גרס מן המאוכלות הפנימיות דזה נקט אגב משנה דתרומת הדשן:

ועירן לתוך של זהב. אבל לא היה חותה בשל זהב דהתורה חס על ממונם של ישראל שהיא נחסרת מחום האש:

כקב גחלים. שהיה חותה בשל ד' קבין ומערן לתוך של ג' קבין:

מכבדן לאמה. ואין כאן משום לא תכבה וא"ת אכתי מיהא קדשי במחתה כדאמרינן בפ"ק דזבחים העיד ר' עקיבא הסולת והלבונה והקטורת והגחלים שאם נגע טבול יום במקצתן פסל את כולן משום דהכלי מצטרפן אלמא מחתה כלי שרת היא וקדשו הגחלים והאיך מפסיד ההקדש וי"ל דההיא דר"ע איירי בגחלים של יום הכפורים שבאותה מחתה שחותה הוא מכניס אבל גחלים של כל יום מחתה שחותה בה לא היתה כלי שרת והכי איתא בירושלמי תפתו בגחלים של יום הכפורים:

פסכתר. סירותיו מתרגמינן פסכתרותיה ומכסה אותן שלא יכוו בהן רגלי הכהנים לתך. חצי כור:

אחת שהוא מושך בה. כי היה ממלא אותו אפר להורידו מעל המזבח ואוחז בשלשלת ומושך:

ואחת. אוחז בשלשלת מלמעלה כדי שלא תתגלגל כי היתה למטה כמין יורה. על שרץ בשבת. שנמצא בעזרה וחוששין שמא יגע בו אדם כופין עליו פסכתר ואין מוציאין אותו בשבת משום איסור מוקצה ויש שבות שאסרו במקדש כדאמרינן גבי לחם הפנים [מנחות צו.] דנטילת קנים והנחתן אין דוחין שבת וכדאיתא בפסחים [דף סד. וצ"ל גבי מקלות היו שם] גבי קנים היו שם וי"מ משום דעזרה רשות הרבים ונ"ל שטעו בהא דאמרינן בפ"ק דפסחים [דף יט:] זאת אומרת רשות הרבים היא ולא היא דהתם לענין ספק טומאה

קאמר אבל לענין שבת כיון דמוקפת מחיצה ודלתות נעולות בלילה ואין שערים זה כנגד זה הויא רה"י מן התורה:

הגיעו בין אולם ולמזבח. אותם שזכו במחתה ובקטרת:

את המגרפה. מתרגמינן יעי' מגרופתיה וכל זה היה עשוי כמין מגריפה:

נכנסין להשתחות. אחר הקטרת:

לדבר בשיר. בשעת הניסוך:

מעמיד את הטמאים בשער המזרח. כל הטמאים שבאותו בית אב שעובד היום היו צריכין לבוא וראש בית אב מעמידן בשער המזרח שהכל נכנסין ויוצאין דרך שם ובפרק כיצד צולין [דף פב.] מפרש טעמא חד אמר מפני חשד שלא יאמרו אותם כהני בית אב פלוני ופלוני לא רצו לבטל ממלאכה ולבא לשרת וח"א כדי לביישם על שלא נזהרו מטומאה:

הדרן עלך פרק אמר להם הממונה זוטא

החלו עולים במעלות האולם. מי שזכו בקטורת ובמחתה:

במעלות האולם. כדתנן במידות [פ"ב מ"ג] די"ב מעלות היו בין המזבח והאולם:

היו מקדימין לפניהם. ליטול הכלים שהניחו שם ובשביל שדשן מזבח הפנימי והמנורה ניתנין במקום אחד הוצרך מדשן את המנורה להניח שם את הכוז ובשביל הטבת ב' נרות הניח גם מדשן את המזבח את הטנא כדי שיוציאם ביחד:

דף לג:

והשתחוה ויצא. לפי שנגמר עם העבודה היה משתחוה כעבד שמשמש את רבו ונוטל רשות ויוצא:

מדשן את המזרחי. מסיר הפתילה והשמן ומקנח את המנורה ונותן לתוכו פתילה חדשה ושמן:

ומניח את המערבי דולק. כדכתיב להעלות נר תמיד זהו נר מערבי שנותן בה השמן כמדת חברותיה והיתה דולקת עד הערב והיה מדליק ממנה לשאר נרות ועדות היא שהשכינה שורה בישראל ואף על גב דאמר בסדר המערכה דאביי [יומא לג.] הטבת ב' נרות קודם לקטרת אלמא דחשיב ב' נרות כאחד קרא אניסא לא סמיך ואביי סידר סדר המערכה כשאין ישראל ראוים לעשות להם נס כמו אחר שמת שמעון הצדיק ע"ה:

מצאו שכבה. בזמן שאין הנס:

מדשנו. כמו האחר ומדליקו בערב ממזבח העולה ומדליק ממנו שאר הנרות ובפרק טרף בקלפי [דף מה.] מפרש טעמו למה מדליק ממזבח העולה:

נטל את הכוז ממעלה שניה. שהניחו שם כשהטיב הנרות כדתנן לעיל וא"ת הרי כבר נטלו כשמדשן שתי הנרות והרי הוא בידו ומחמת קושיא זו מפ' ומדליקו ממזבח העולה מיד בבוקר ומניח את הכוז על המעלה בשעה שהולך להביא האש מעל המזבח אבל משמע בכל דוכתא שלא היה נר המערבי דולק ביום אלא בשעת הנס:

וירידן בשולי המחתה. היה מפזרן על המזבח כדי להשליך הקטרת עליהן כשהוא דק ולא עב כדי שיהיה שורף מהר ולמעט העשן. וירקעו מתורגם ורדידו:

והשתחוה ויצא. כי עתה גמר עבודתו:

נותנו לאוהבו. כשישפוך אותו:

לתוך חפניו. וא"ל מדהזכיר חפניו על המתפזר מכלל דהשאר לא היה בחפניו זה א"א דאם ההתפזר לבד היה נותן לתוך חפניו האיך ישא הבזך:

ומלמדין אותו. לפי שלא הקטיר מימיו היו צריכין ללמדו שלא יתפזרו הקטרת מעל הגחלים שלפניו כי יעלה תמרתו וכשישיט חפניו על הגחלים לפזר חוצה לא יכוה אלא מתחיל ברחוק ממנו ומושך ידו אליו והיינו דקאמר מתחיל מרדד ויוצא כלומר התחיל מרדד ומפזר לצד פנים כלפי המערב ויוציא מוציא ידיו:

עד שהממונה אומר לו הקטר. כי הממונה היה מזהיר את כולם לפרש בשעת הקטרה ואז אומר למקטיר הקטר:

פרשו העם. מבין האולם ולמזבח וכו' יליף לה מקרא דצריך לפרוש:

הדרן עלך פרק החלו עולים

נכנס להשתחוות. אחר הקטרה נכנס להיכל להשתחוות ואין זה ביאה רקנית דהשתחוואה עבודה היא:

שלשה אוחזין בו. לכבודו של כה"ג כשר שסומכין בו עבדיו בכניסתו להיכל המלך:

ואחד באבנים טובים. שבחשן:

הגביה לו את הפרוכת. התלוי לפני פתח ההיכל לצניעות וכן היה לפני שער האולם:

באו ועמדו על מעלות האולם. המקטיר הזוכה במחתה מאותו שקיבל הכף:

עמדו ראשונים. שדשנו מזבח פנימי והמנורה:

לדרום. של השלשה לפי שבצפון חשוב הוא לקדשי קדשים לכך מקטירי הקטרת היו עומדין לצד צפון:

וברכו את העם ברכה אחת. נשאו כפיהם לברך את ישראל יברכך וגו' יברכך יאר ישא היו אומרים ביחד בלי הפסק בנתיים שאין עונין אמן במקדש לכך לא היו מפסיקין ביניהם. וא"ת והרי עונה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד י"ל כיון דברכת כהנים

אינה כ"א לברך את ישראל לא היו עונים בשכמל"ו ואע"פ שביום הכפורים היו עונין זהו משום חשיבות היום שהוא יום סליחה ומחילה וכפרה:

שבמדינה אומר ג' ברכות. מפסיק ביניהם באמן:

את השם ככתבו. יו"ד ה"א וי"ו ה"א ובפרק אלו נאמרים [דף לח.] מפיק ליה מקרא:

בכנויו. באל"ף דל"ת:

ובמקדש ע"ג ראשיהן. לפי שמזכירין שם המפורש ושכינה שורה למעלה שקשה להגביה אצבעותיהם:

למעלה מציץ. שכתוב בו קדש לה' ולא יתכן שיהיו ידיו למעלה:

וישא אהרן את ידיו אל העם. משמע שנשאום למעלה מראשם:

בזמן שכה"ג רוצה להקריב. כי כה"ג א"צ פייס כי הוא מקריב בראש איזה קרבן שרוצה:

אוחז הסגן בימינו והעלהו. שכבר נתייגע בעליית חצי הכבש:

וסמך עליהן וזרקן. מפ' במנחות [דף סב:] דהך סמיכה לאו סמיכה גמורה היא דאין סמיכה בצבור אלא ב' סמיכות ועוד דאין סמיכה בשחוטין. ואין סמיכה זו אלא להראות שעבודת כה"ג חשובה לכך סומך על האברים וזורקן על המערכה:

הושיט השני להראשון. זהו דרך כבוד כהן גדול שיקבל כל האברים מיד אחר:

בא לו להקיף את המזבח. לצורך ניסוך כי אחר הקטרת האברים היה ניסוך היין. והכבש היה בדרום וכשעלה בכבש ופנה לימינו ולשמאלו ומתחיל להקיף פוגע בקרן דרומית מזרחית תחלה ומקיף לימינו עד שהוא מגיע לקרן מערבית:

נתנו לו יין לנסך. ששם היו השיתין שהנסכים יורדים בו לתוכו כדאיתא בפרק קדשי קדשים [דף שא:] שהוסיפו על המזבח ד' אמות מהמערכה וד' אמות מן הדרום כדי להכשיר השיתין למזבח ואע"ג דתנן בזבחים [דף סג.] כל העולים למזבח עולין דרך ימין ומקיפין ויורדין אל דרך שמאל חוץ מהעולים לג' דברים אלו שעולין ופונין דרך שמאל וחוזרין על העקב ניסוך היין והמים [ועולת העוף] דהיינו כהן שזכה בניסוך היין (אותו) הוא עולה עם היין במערבו של כבש ופונה לשמאלו לקרן דרומית מערבית שאם היה פונה לימינו להקיף את המזבח היה היין מתעשן בעשן המערכה ויין מעושן פסול לנסכים [ועולת העוף נמי שמא תמות בעשן]. אבל כה"ג שעולה להקטיר אם רצה גם לנסך מקיף דרך ימין וכהן שזכה בניסוך העלה את היין ופנה לשמאל ופגע בכהן גדול נותן לו יין לנסך:

הסגן עומד על קרן. שהיא אמה על אמה:

על שולחן החלבים. שהוא גבוה וכשראו הכהנים שהסגן עומד על הקרן והסודר בידו. הלכו כהנים ועמדו על שולחן החלבים ותקעו והריעו ותקעו כדי שיתקעו הלוים בשיר:

באו ב' כהנים ועמדו אצל בן ארזא. הוא היה הממונה על השיר כדאיתא בשקלים [פ"ה מ"א] ואחריו נקראו כולם:

שחה לנסך. לשפשף היין לספלים מיד הניף הסגן שיתחילו הלוים בשיר:

הגיע לפרק. שיש פרשה שהוא סוף המליצה וג' פרקים היה בשיר שהן מפסיקין כו' ועל כל פרק ופרק תקיעה ותרועה ותקיעה והיינו דתנן בפ' בתרא דסוכה [דף נג:] אין פוחתין מעשרים ואחד תקיעות במקדש ג' לפתיחת שערים ותשע לתמיד של שחר וכו' והיינו ג' תקיעות תקיעה ותרועה ותקיעה על כל פרק ופרק:

ביום ראשון היו אומרים לה' הארץ ומלואה. מפ' בר"ה בפ' י"ט [דף לא.] על שם שקנה עולמו וצופה ושליט בעולמו:

בשני גדול ה' ומהולל מאד. על שם שחלק מעשיו ומלך עליהם ונתעלה וישב על כסא כבודו:

בשלישי היו אומרים אלהים נצב בעדת אל. על שם שגלה תבל בחכמתו והכין הכל לעבודתו:

ברביעי אל נקמות ה'. ע"ש חמה ולבנה ועתיד להפרע [מעובדיהן]:

בחמישי היו אומרים הרנינו לאלהים עוזינו. ע"ש שברא עופות ודגים לשבח שמו כנף רעננים נעלסה:

בששי היו אומרים ה' מלך גאות לבש. ע"ש שנגמר מלאכתו ומלך עליהם:

בז' מזמור שיר ליום השבת מזמור שיר לעתיד לבא ליום שכלו שבת ומנוחה לחיי העולמים:

הדרן עלך בזמן שכהן גדול וסליקא מסכת תמיד בס"ד ב"י לא"ו